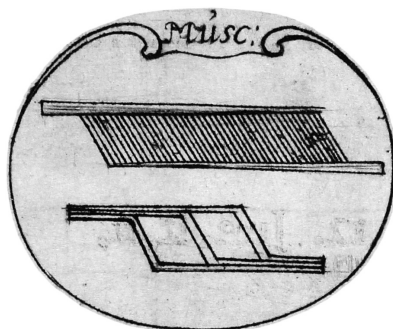

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 51
2012

With summaries

KØBENHAVN 2012
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 57.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 167.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:
Ivan Boserup, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Scandia 2000 Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-093-3

ANMELDELSER

Jakob Maliks: *Vilkår for offentlighed. Sensur, økonomi og transformationen av det offentlige rum i Danmark-Norge 1730-1770*, ph.d.-afhandling indleveret til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet 2011, 356 s., ill., ISBN 978-82-471-3062-9 (trykt udgave), ISBN 978-82-471-3063-6 (elektronisk udgave)

Større videnskabelige afhandlinger om censur og offentlighedsvilkår i 1700tallet Danmark-Norge hører afgjort til sjældenhederne, og Jakob Maliks ph.d.-afhandling er af samme grund et velkomment bidrag. Formålet med afhandlingen er at forsøge at indplacere 1750ernes økonomiske debat i en større tese om transformationen af det offentlige rum i årene fra 1730 til 1770. I den periode opstod de første danske kritisk-debatterende tidsskrifter, der tog økonomiske emner op. Ofte var der tale om stort anlagte periodica, som udkom med regeringens velsignelse. Den slags havde tidligere været utænkeligt pga. censurlovgivningens klare forbud mod at fremføre nogen form for offentlig kritik af "Kongens Højhed" og "Regæringen" (side 68). Når fremkomsten af sådanne tidsskrifter blev mulig, skyldes det alene indbydelsesskriftet til økonomisk debat fra 31. marts 1755, der blev udsendt på Frederik 5.s fødselsdag med overhofmarskal Grev Adam Gottlob Moltke som initiativets høje beskytter. Skriftet fremstod derved som en indbydelse fra magtens inderste cirkler til rigets patriotiske borgere med opfordring til at skrive om økonomiske emner med henblik på offentliggørelse i tidsskrifter. Alt sammen båret af forestillingen om, at velmente forslag til forbedringer var til gavn for staten.

Indbydelsesskriftets øjeblikkelige effekt på den økonomiske debat er velkendt og velbeskrevet af forskningen, men Maliks tager skridtet videre og beskriver, hvordan indbydelsen og de deraf følgende særlige udgivelsesvilkår underminerede enevældens kommunikative system og på længere sigt banede vejen for forcensurens afskaffelse i 1770. Derved placerer afhandlingen sig indenfor det trods alt begrænsede felt, hvor offentlighedens vilkår og udvikling i 1700tallets dansk-norske statsdannelse er blevet udforsket. Hovedværkerne er i denne sammen-

hæng Edvard Holms række af skrifter om kongemagt og borgerlig frihed, Henrik Horstbølls mediehistoriske undersøgelser og ikke mindst Jens Arup Seips artikel *Teorien om det opinionsstyrte enevælde*. Det er klassiske studier, der alle inddrages, uden der dog på afgørende vis ændres ved deres resultater.

Hvis man forventer en stor primærundersøgelse af hidtil ubenyttet arkivmateriale, bliver man skuffet. Afhandlingens grundlag består hovedsageligt af allerede publiceret materiale, herunder en lang række kildeudgivelser. Den forskningsmæssige nyhedsværdi består således først og fremmest i en sammentænkning og nytolkning af det omfattende eksisterende materiale, som Maliks til gengæld behandler med sikkert overblik. Det udnyttes blandt andet til at opstille en model for enevældens kommunikative system, der her blot skal præsenteres i dens grundtræk. Modellen tager afsæt i Jürgen Habermas' offentlighedsteorier, som de er formuleret i *Strukturwandel der Öffentlichkeit* og beskriver den politiske beslutningsstruktur i den repræsentative offentlighedsform, hvor enevoldsmonarken var det ubestridelige omdrejningspunkt, som al information skulle foregå igennem. Al kommunikation tilhørte i princippet kongen, der som det eneste individ indeholdt skellet mellem offentlig og privat person. Dette skel afspejlede sig i det kommunikative systems strenge opdeling i en offentlig og hemmelig del. Det offentlige repræsentative rums funktion var alene at kommunikere bekendtgørelser og befalinger. Den private og hemmelige del, udgjordes af det som Maliks definerer som supplikinstitutionen og havde til opgave at forsyne kongen med de informationer, som dannede baggrund for hans beslutninger. Supplikkerne er ikke noget ubeskrevet blad af enevældens historie, men Maliks sammentænkning supplikinstitutionen og den økonomiske debat, der fulgte med indbydelsesskriftet indeholder mange originale iagttagelser. Der argumenteres overbevisende for nødvendigheden i at se supplikinstitutionen i forhold til censurinstitutionen. Den lovfæstede ret til individuel direkte kommunikation mellem undersåt og konge var det tætteste man under enevælden kom en form for ytringsfrihed, hvad enten der så var tale om bønsskrivelser fra folk, der f.eks. følte sig uretfærdigt behandlet af retssystemet eller indberetninger fra lokale embedsmænd. Gennem supplikinstitutionen var kritik af enevældens dispositioner i et vist omfang mulig, mens offentligt fremført kritik var underlagt strenge censurmæssige restriktioner.

Modellen udgør grundstenen i formuleringen af Maliks tese, der kort fortalt går ud på, at enevældens kommunikative system gradvist

brød sammen i takt med, at undersåtterne med tiden fik øgede muligheder for private talepositioner. Hidtil havde det alene været enevoldsmonarken, som indeholdt skellet mellem offentlig og privat person men efterhånden opstod små private talepositioner som undersåtterne kunne udnytte. I 1730erne skete det på det religiøse område med introduktionen af en begrænset samvittighedsfrihed og tilsvarende skete på det politiske/økonomiske område med udsendelsen af indbydelsesskriftet i 1755. Ånden var sluppet ud af flasken og det var herigennem at transformationen af det offentlige rum fandt sted. Det offentlige rum ophævedes langsomt med alene at fungere som medium for kongens beslutninger og blev i stigende grad et forum der dannede grundlag for politiske beslutninger. Derved blev vejen blandt andet banet for forensurens afskaffelse, og da det skete i 1770, havde transformationen allerede fundet sted, hvilket umuliggjorde en genintroduktion af forensuren efter Struensees henrettelse.

Spydspidsen i transformationsprocessen var ifølge forfatteren embedsapparatet. Fra 1730erne blev det inddraget i en øget interesse for demografiske og økonomiske beskrivelser af riget. Det førte til en stigende aktiv brug af supplikinstitutionen og herigennem fik embedsstanden skærpet sin kritiske sans. Det fik senere betydning, da adskillige af de økonomisk diskuterende artikler, der blev trykt i 1755 og tiden efter, var forfattet af embedsmænd, der gennem supplikinstitutionen havde fået vakt deres kritiske blik. Efter udsendelsen af indbydelsesskriftet gjorde de med andre ord det de var bedst til: påpegede kritisable forhold ved statens og lovenes indretning. Maliks redegørelse for en række højt placerede embedsfolks indflydelse på såvel jura som mentalitet. Erik Pontoppidan er i den sammenhæng den bedst beskrevne figur, og fremstillingen af hans betydelige indflydelse i egenskab af hofpræst, biskop og prorektor åbner en række nye forskningsmæssige perspektiver. I forlængelse heraf er det eksempelvis oplagt at gennemføre tilsvarende undersøgelser af, hvad der skete hos andre højt placerede embedsfolk som f.eks. Moltke, Stampe, von Holstein og Luxdorff.

Afhandlingens rekonstruktion af enevældens kommunikative system og de deraf afledte pointer fremstår umiddelbart solid og velargumenteret, men enkelte elementer forekommer ved nærmere eftersyn en anelse tesestyret. Således viser der sig visse steder en række lakuner i argumentationen, der kunne være undgået, hvis forfatteren i højere grad havde baseret sin fremstilling på primære arkivundersøgelser.

Dette forstyrrer desværre det samlede billede, hvilket der afslutningsvis skal gives et par eksempler på.

Maliks karakteristik af censurinstitutionens udvikling og anvendelse er baseret på en detaljeret gennemgang af censurlovgivningen ud fra argumentet om, at censuren var juridisk defineret. Redegørelsen er detaljeret og i høj grad kærkommen, men gennemgangen lider desværre under at forfatteren alene har baseret gennemgangen på det sene 1700tals publicerede forordning- og reskriptsamlinger, hvorved væsentlige facetter nogle steder overses. Det bemærkes således ikke, at der 23. september 1740 udsendtes et reskript, hvorved der reelt indførtes læsefrihed for en udvalgt del af kongens undersåtter, som frit kunne anskaffe og læse censurforbudte skrifter uden frygt for repressalier. Et forhold der i øvrigt nærmest ordret gentages ved et senere reskript 17. august 1766. Maliks omtaler ganske vist reskriptet 23. september 1740, men han overser helt disse langtfra uvæsentlige tilføjelser, og i stedet beskrives kun reskriptets indskærpelse af, at censurlovgivningen mht. religiøse skrifter skulle overholdes. Hvorfor disse udeladelser? Formentligt hænger det sammen med, at tilføjelserne ikke fandt vej til Laurids Fogtmans redigerede reskriptsamling fra 1788, som Maliks citerer reskriptet efter. De fremgår derimod af originalmaterialerne i Danske Kancellis arkiv, som altså med fordel kunne have dannet baggrund for gennemgangen af censurlovgivningen. Resultatet er, at vi selvsagt ikke får nogen vurdering af betydningen af, at censuren reelt blev ophævet for rigets lærde set i forhold til den opstillede model for enevældens kommunikative system. Det kunne ellers have været særdeles interessant at få belyst, da der er tale om selvsamme gruppe, som Maliks tildeler rollen som spydspidsen i transformationsprocessen, nemlig de embedsfolk, der i vidt omfang senere skulle udfolde deres kritiske talenter på tryk under såvel landbodebatten i 1750'erne som under trykkefrihedstiden.

Et andet og mere alvorligt problem ved Maliks utilstrækkelige inddragelse af arkivundersøgelser er, at den citerede forskning langtfra har afdækket alle de forhold, som inddrages i tesen. Primærundersøgelser af eksempelvis censurens faktiske håndhævelse kunne have givet et empirisk modspil til tesens til tider konstruerede udtryk. Det er særlig problematisk i forhold til antagelsen, at "... avhandlingens hypotese tar utgangspunkt i at sensuren var virksom noenlunde som loven foreskrev ..." (side 48). Ja, det er spørgsmålet. Der er tale om et felt, som der ikke er forsket ret meget i, og der er derfor i bedste fald

tale om en forhastet antagelse, som der ikke er belæg for, så længe der ikke foreligger en større videnskabelig undersøgelse af forholdet mellem lovgivning og praktisk håndtering. Det knap 100 sider lange afsnit *Vilkår for offentlighed 1720-1755* bidrager i realiteten ikke med meget nyt i forhold til dette. Primære kilder fra arkiverne efter Det Teologiske Fakultet og Generalkirkeinspektionskollegiet (GKIK) inddrages overraskende nok slet ikke, selvom GKIK's oprettelse i 1737 bruges som argument for, at censurens håndhævelse bragtes i overensstemmelse med lovgivningen efter 1720ernes mere løse omgang med censuren.

I Maliks detaljerede oversigt over lovgivningens udvikling frem til 1755 er praksis så godt som fraværende i beskrivelsen af censurens håndhævelse, og som bekendt er lovgivning og praksis langtfra altid sammenfaldende. Forfatterens egne sporadiske undersøgelser af blandt andet Trondheims biskops censur af den lokale bogtrykkers skrifter er ikke et tilstrækkeligt argument for, at skrifter overalt i det dansk-norske monarki blev censureret efter loven. Forholdene i en norsk bogtrykkerby var unægtelig anderledes, end de var i rigets ubestridte centrum, København. Derfor vækker det undren, at dette centrale postulat hverken underbygges af primære undersøgelser endsige diskuteres. Går man til kilderne, er der nemlig flere indikationer på, at censurens håndtering i det undersøgte tidsrum langtfra var så stringent som det hævdes. Her skal blot fremhæves et enkelt eksempel på, at ytringer, der fremstod som kritik af den kongeligt sanktionerede orden godt kunne slippe igennem det i juridisk forstand ellers så fint-maskede sikkerhedsnet, som censuren juridisk set fremstod som.

I 1739 udgav præsten Albert Gabriel Grothausen en prædiken, der offentligt kritiserede den militære strafferet og som derved indirekte kritiserede enevoldsmonarkens dispositioner. Den trykte prædiken var bemærkelsesværdigt nok godkendt af Det Teologiske Fakultet, men blev ikke som påkrævet efterfølgende indleveret til GKIK. Først da der indløb protester, først fra officerer og sidenhen fra Christian 6., vågnede kollegiet op og tog affære. Skriftet blev efterfølgende forbudt, men allerede året efter dukkede det op igen i en ny udgave uden 'imprimatur', der ikke synes at være blevet undertrykt. Da boghandleren Jakob Preuss gik fallit i 1741, indeholdt hans bo ikke mindre end 69 eksemplarer af den ellers forbudte prædikenen¹.

¹ Jesper Jakobsen: "Omorganiseringen af den teologiske censur. Generalkirkeinspektionskollegiets censurvirkosomhed 1737-1747", *Historisk Tidsskrift*, 111:1 2011, s. 1-36. Sagen vedr. Grothausen beskrives s. 29-34

Ovenstående kritiske bemærkninger påpeger en række sprækker i konstruktionens fundament, der potentielt gør afhandlingen sårbar overfor fremtidige primærundersøgelsers resultater. Det kunne være undgået, hvis forfatteren i højere grad selv havde inddraget primære arkivundersøgelser. Når det så er sagt, må der ikke herske tvivl om, at der i det væsentligste er tale om et velargumenteret og perspektivrigt bidrag til studiet af såvel censur- som offentlighedsforhold i 1700tallets Danmark-Norge.

Jesper Jakobsen

Jørgen Erichsen: *Friedrich Kuhlau/Ein deutscher Musiker in Kopenhagen/ Eine Biographie nach zeitgenössischen Dokumenten*. Georg Olms, Hildesheim et al. 2011, 416 s. ISBN 978-3-487-14541-9. €39,80.

Da ansatte på Det Kongelige Bibliotek i foråret 2004 opsatte udstillingen *Wahlverwandtschaften. Zwei Jahrhunderte musikalischer Wechselwirkungen zwischen Dänemark und Deutschland* i Paulinerkirche i Göttingen, kom en af de lokale bibliotekarer ind, kiggede i nogle af de endnu ikke helt færdiggjorte montrer og sagde overrasket: "Jeg vidste ikke, at Kuhlau også havde været i Danmark!" Bemærkningen måtte komme noget bag på en dansker, for vi betragter jo Kuhlau som en væsentlig repræsentant for den gryende danske nationalromantik, og tilmed er han komponist til musikken til et af klenodierne i det nationale danske teaterrepertoire, skuespillet *Elverhøj*. Men den tyske bibliotekars bemærkning sætter fokus på et meget interessant forhold i dansk musikhistorie: indflydelsen fra den nordtyske musiktradition og indvandringen til Danmark af musikere fra Slesvig-Holsten og det øvrige Nordtyskland bl.a. i anden halvdel af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet. Den tyske kulturs betydning for den danske i denne periode er behandlet også for musikkens vedkommende og skal ikke resumeres her. Blot er det på denne baggrund tankevækkende at få en ny biografi om Kuhlau i hånden og at læse undertitlen: *Ein deutscher Musiker in Kopenhagen*.

Men det er jo ganske rigtigt. For selv om vi for længst har indskrevet Kuhlau i vores danske musikhistorie og tildelt ham en plads ved siden

af Weyse, så var han tysk født og lærte sig til forskel fra Weyse, som kom fra det dengang danske Altona, aldrig rigtig dansk. Historien om Kuhlaus tyske barndom og tidlige ungdom, hans flugt fra indrullering i Napoleons hær og hans valg af Danmark som nyt fædreland samt endelig hans virksomhed her i landet bliver fortalt grundigt og godt i Jørgen Erichsens nye biografi. Forfatteren beretter selv i indledningen, at hans interesse for Kuhlau går tilbage til studieårene ved Københavns Universitet omkring 1960, og ved læsningen af bogen får man da også tydeligt det indtryk, at der i den er nedlagt resultatet af mange års studier. Bogen har længe ventet på at blive publiceret. Erichsen fortæller, at han i 1975 opgav at få et forlag til at forestå udgivelsen, og at det derfor først er nu, hvor interessen for Kuhlau er taget til, at det har været muligt at få projektet realiseret.

Bogen er i et handy format. Dens 416 sider rummer en hovedtekst på 358 sider, som indrammes af en indledning og til slut en kortfattet værkfortegnelse, litteratur- og kildefortegnelse, forkortelsesliste, illustrationsfortegnelse samt et personregister. Bogens illustrationer, som mest udgøres af portrætter, er relativt små, men fungerer dog udmærket i sammenhængen. Der benyttes fodnoter i forholdsvis stor skrift. Selv om bogen i det ydre kan forekomme temmelig beskeden, så er den meget indholdsrig og tilmed behagelig at læse i.

Der er flere måder at skrive en biografi på. Erichsen har valgt den udpræget dokumentariske med fokus på det biografiske, hvorved egentlig omtale af Kuhlaus musik helt udelades. Kommer man således ikke selve musikken nær, så får man i bogens 36 korte kapitler en vel-dokumenteret beretning om Kuhlaus bane gennem livet. Det er ikke nogen dans på roser, der lægges frem. Kuhlaus liv var således præget af ikke mindst permanente økonomiske problemer, hvilket kommer klart frem i flere breve. Det var oprindeligt slet ikke hans hensigt at bosætte sig i Danmark. Snarere ville han være rejst videre til Stockholm, måske Skt. Petersborg, men skæbnen ville, at han valgte København som bosted. Erichsen beretter s. 77 om en koncert 30. november 1811, hvor Kuhlau bl.a. spillede sine variationer over F.L.Ae. Kunzens melodi til "Til Vaaben, see Fienderne komme". Hertil føjer Erichsen: "Mit diesem Stück hat Kuhlau sozusagen seine politische Zugehörigkeit in indirekter Weise legitimiert."

Erichsen skriver yderst sagligt, og generelt dokumenterer han som nævnt sin tekst på forbilledlig vis. Helt i overensstemmelse med bogens deltitel (*Eine Biographie nach zeitgenössischen Dokumenten*) inddra-

ges bl.a. breve i stort antal. Erichsen foretrækker ofte at bringe fyldige uddrag af disse eller endog lade hele breve indgå i teksten. Selv om brevtteksterne kan søges i Gorm Busks brevudgave fra 1990, er det en fornøjelse at læse sådanne dokumenter i længere stræk i den biografiske sammenhæng, de indgår i. Økonomien spiller som antydnet en stor rolle i disse korrespondancer, og flere af brevene viser Kuhlaus yderst underdanige attitude til den regerende monark – en indstilling, der givetvis har været fremherskende i samtiden. Erichsens brede citatpraksis gælder også de mange recensioner af Kuhlaus værker. Også her må man sige, at sådanne tekster giver så fint og nuanceret et billede af receptionen af værkerne, at det er relevant for læseren at få mulighed for at fordybe sig i dem.

Man fornemmer tydeligt, at forfatteren har en professionel indsigt i biblioteksverdenen. Det er en stor fordel, når de mange trykte udgaver af Kuhlaus værker skal beskrives. På s. 60 får læseren endog et lille grundkursus i nodetrykkets historie på Kuhlaus tid; det er selvfølgelig en digression i teksten, men en nyttig hjælp for den interesserede læser, netop når de forskellige nodeudgaver er så væsentligt et emne i Kuhlau-forskningen.

Nogle enkelte steder lader Erichsen sin personlige holdning skinne igennem, som f.eks. s. 39 i en fodnote om J.L. Dussek: “Der böhmische Komponist und Pianist Jan Ladislav Dussek (1760-1812), den u.a. Mozart sehr schätzte, und dessen Werke größere Beachtung verdienen, als ihnen gegenwärtig zuteil wird.”, men generelt berettes der nøgternt og uden omsvøb, men med stor opmærksomhed over for særlig den tyske læserskare, f.eks. når han forklarer, hvor Helsingør ligger (s. 138). Erichsen uddyber gerne emner og beskriver forhold f.eks. vedrørende Københavns befæstning, som er nyttige, hvis man skal forstå byens topografi på Kuhlaus tid, og en længere beretning om hjuldamperen *Caledonia* (s. 216) giver en god indsigt i samtidens transportforhold og de vilkår, som også Kuhlau levede under – en beretning som dermed er relevant for emnet.

Erichsen har et stort fagligt overskud, og det er da også kun i nogle få detaljer, man støder på fejl, som når han flere steder (f. eks. s. 71 og 81) kalder Vor Frue Kirke for “Kopenhagener Dom”; det blev den først i 1924. Kirkens organist, Weyse, var således heller ikke “Domorganist” (s. 107). I beskrivelsen af Kuhlaus ophold på herregården Løvenborg på Vestsjælland, hvor han komponerede en del af sin opera *Røverborgen*, kan man læse følgende: “Die Idee für das Räuberlied soll er be-

kommen haben, als er zu Fuß durch den dunklen Borrevejle Wald in Richtung Løvenborg ging.” (s. 121). Man får uvilkårligt opfattelsen af, at skoven skulle ligge i umiddelbar nærhed af Løvenborg, hvilket dog ikke er tilfældet. Borrevejle Skov ligger over 20 km fra Løvenborg, men man vandrede selvfølgelig mere på Kuhlaus tid. Erichsen giver i øvrigt ikke nogen kilde til denne oplysning.

I Erichsens i øvrigt fine gennemgang af Kuhlaus arbejde med Elverhøj-musikken kan man undre sig lidt over følgende bemærkning: “Im Laufe des Sommers und des Herbstes 1828 schrieb Kuhlau die Musik zum Singspiel *Erlenhügel*, auf Dänisch: *Elverhøj*. Damals konnte niemand wissen, dass dieses Stück das dänische Nationalschauspiel an sich werden sollte – das Schauspiel, mit dem das Theater in Kopenhagen seitdem alle größeren nationalen Feierlichkeiten gefeiert hat – besonders die Feiern innerhalb des Königshauses. Das Singspiel hat den Status eines nationalen Heiligtums eingenommen [-].” (s. 312). Det havde været nærliggende her at nævne og uddybe, at denne situation har ændret sig radikalt, siden *Elverhøj* – som vel rettelig er et *skuespil* – sidste gang gik over scenen på Kongens Nytorv i 1980! Godt nok blev den spillet i Dyrehaven i 1996, men der er i hvert fald mange yngre teatergængere, for hvem *Elverhøj* kun er et navn.

Disse relativt ubetydelige kommentarer kan bestemt ikke rokke ved bogens status som den mest omfattende biografi, der foreligger over Kuhlaus liv og dermed som et hovedværk i den nyere Kuhlau-litteratur. Den slutter sig smukt til og supplerer ikke mindst Gorm Busks publikationer, dels disputatsen *Friedrich Kuhlau. En biografi og en kritisk analyse af hans musikdramatiske produktion* (1986), dels *Kuhlau breve* (1990), udgivelser som Erichsens bog selvfølgelig drager nytte af.

Man bør anerkende, at biografien er blevet oversat til tysk og udgivet på et toneangivende tysk forlag. Alligevel kunne man godt ønske sig, at den forelå på dansk. Under alle omstændigheder vil den være obligatorisk læsning for enhver, der ønsker at sætte sig grundigere ind i denne væsentlige periode i dansk musikhistorie.

Claus Røllum-Larsen

C.W. Eckersbergs dagbøger 1810-1853. Udg. af Villads Villadsen. Nyt Nordisk Forlag, København, 2008. Bind 1-2, i alt 1432 ss, indb. ISBN 978-87-17-03980-3.

Ingen anden samling af kildetekster er så vigtig for kendskabet til og forståelsen af den danske guldalders billedkunst som maleren Christopher Wilhelm Eckersbergs dagbøger. Ingen anden samling kildetekster er heller blevet citeret så hyppigt som netop disse dagbøger. De blev skrevet i årene 1810-1853 og omfatter dermed hele guldalderperioden inden for malerkunsten. Som den kunstner, der skabte det kunstneriske grundlag for den danske epokens malerkunst, har Eckersberg helt berettiget fået en meget central placering i dansk kunsthistorie, og hans dagbøger er af uvurderlig betydning. De har været kendt og flittigt benyttet af kunsthistorikere siden ca. 1870 og tilfaldt Det Kongelige Bibliotek som arv efter kunstnerens børn i 1903, men først i 2008 blev de publiceret i deres fulde længde – i Villads Villadsens imponerende to-bindsudgave.

Blandt Eckersbergs mange kvaliteter var en enorm grundighed og præcision, og det satte sit tydelige præg på de daglige notater. Han registrerede stort og småt i hverdagen med en urokelig og nærmest uhyggelig konsekvens, men han hverken forklarede eller begrundede. Man kan derfor finde svar på en næsten endeløs række af spørgsmål om hvem, hvad og hvornår, men derimod aldrig om hvordan eller hvorfor. Eckersberg havde ingen litterære ambitioner og skrev i yderst summariske vendinger, ofte kun halve sætninger. Kun sjældent hengav han sig til mere indgående beskrivelser. Trods den kortfattede form kan oplysningerne i de 15 dagbøger perspektivere hans virke som kunstner og som professor ved Kunstakademiet, hvis de altså sættes ind i de rette sammenhænge. Uden kommentarer er de hård og ufremkommelig læsning for den uindviede læser.

Eckersberg begyndte dagbogsskriveriet i al beskedenhed, da han i juni 1810 rejste ud på sin store dannelsesrejse, der førte ham først til Paris og derpå til Rom. Bortset fra beskrivelsen af rejsen gennem Tyskland, hvor han tilsyneladende lod sig rive med af den tyske natur havde de første notater karakter af en kortfattet registrering – ofte kun en halv sætning, der angav, hvor han bevægede sig hen – og vel at mærke, hvilke udgifter han havde haft. Det er nemlig svært at afgøre, hvilken funktion – som en egentlig dagbog eller en regnskabsbog – han i starten lagde størst vægt på. Betydningen af nogle oplysninger

giver nærmest sig selv, som når han den 4. september 1811 skriver i Paris: "antaget hos *David*, og Mandagen den 9 begyndt i hans Artilleri" (s. 60), altså startet som elev hos den franske maler Jacques-Louis David. Man skal ikke have beskæftiget sig længe med Eckersberg og hans kunst for at være klar, hvilken enorm betydning Davids undervisning havde for Eckersberg. I andre tilfælde er en nærmere forklaring nødvendig, som når han gentagne gange under opholdet i Paris omtaler betaling af penge til en vis "Cadamour" (s. 66-80). Her kræver det specialviden at udlede, hvem Cadamour var. Rent faktisk var det en af Davids foretrukne mandlige modeller, og der er tale om betaling for modelseancer. Med den viden kan man så udlede af dagbogens noter, at Eckersberg – mens han var elev af David – hyrede hans model til sine egne malerier og fortsatte at bruge ham under resten af opholdet i Paris. Ellers kan notaterne fra Paris i høj grad bruges til at tidsfæste flere af hans malerier – gerne i form af kortfattede bemærkninger som "Endt de tvende Hyrder" (s. 80).

Samme kortfattede form og samme kortfattede oplysninger har Eckersbergs notater fra Rom i 1813-16. Man får ganske god besked om, hvad han så, og jævnlige også ultrakorte bemærkninger om hans arbejde. Han kunne f.eks. skrive "Været i *Biblioteket i Vatikan* og i det *Sixtinske Capel*" (20. august 1813, s. 88) eller "tegnet et Prospect af Vatikanet" (29. september 1813, s. 90). I det sidstnævnte tilfælde skal man kende Eckersbergs kunst for at vide, at der her er tale om påbegyndelsen af hans allerførste af de såkaldte romerske prospekter (dvs. bybilleder). Men ligesom det er tilfældet med dagbogsnotaterne fra Paris, bliver de sparsomme romerske optegnelser suppleret med Eckersbergs mange breve, hvis kladder han selv omhyggeligt gemte i et hæfte. Der var han mindre tilbageholdende med kommentarer, forklaringer og vurderinger. Vi har derfor en indgående viden om hans arbejde og hans holdning til den kunst, han så. De seks år i udlandet bliver derved de bedst belyste i hans liv.

Efter Eckersbergs hjemkomst til København i 1816 fortsatte Eckersberg dagbogsskriveriet, men i starten tager regnskabsnotaterne overhånd. Det var langt fra hver dag, han gjorde notater. Kun sjældent falder der bemærkninger om hans arbejde og om, hvad han foretog sig. Men han gør dog notater som "blevet *Agreeret* til Konstakademiet" (9. september 1816, s. 132), dvs. han fik godkendt sit hidtidige arbejde og blev dermed kvalificeret til at udføre et medlemsarbejde til akademiet. Eller han kunne skrive "Endt *Baronesse Adlers Portrait*" (den 20.

juni 1817, s. 139). Selv meget vigtige begivenheder får kun lakoniske bemærkninger. Optegnelserne i juli 1817 indledes således med denne notits: "male 4 store Malerier til Trongemakket i Christiansborg Slot." (s. 140). Ingen jubeludbrud, selv om han med bestillingen af de fire nationalhistoriske malerier til kongeslottet var sikret en fast indtægt i de næstfølgende mange år.

Det var først i foråret 1826, Eckersberg begyndte at intensivere sit dagbogsskriveri og fortælle mere om, hvad han foretog sig. Fra da af gjorde han notater næsten hver dag. Det faldt sammen med, at han også begyndte at føre en meteorologisk dagbog med daglig redegørelse for vejret den enkelte dag. Vi kan nu ofte følge ham på hans udflugter til Københavns omegn. Under den 30. maj dette år skrev han: "Kl. 8¼ tiltraadte en Tour til Dragöe. blev der om Natten og kom hjem igien om Aftenen Kl. 9½ den 31 Maÿ. To meget varme skjønne Dage. Rugen havde alt Vipper." (s. 209). Også hans arbejde bliver nu bedre belyst. Den 15. juli 1826 skrev han således under et ophold i Helsingør: "Malet et Prospect af Flagbatteriet – Fyhrtaarnet og den Deel af Kronborg – og Sundet. fra Kl. 9 indtil Kl. 2. Belÿsningen Kl. 1." (s. 211). Et sådant notat røber ikke bare, hvor hurtigt Eckersberg kunne udføre en lille malet studie, men siger også meget om hans praksis som maler – efter fire af de fem timers arbejde fastlagde han belÿsningen i billedet og malede videre ud fra fordelingen af sollys og skygge på netop det tidspunkt.

Med årene mere skrev Eckersberg mere omfattende med flere detaljer om sine daglige gøremål og de enkelte dages forløb. Men han blev ikke mere meddelsom, hvad angik tanker og kunstneriske idéer. Den 21. oktober skrev han således i sin dagbog: "Der blev sÿslet med Adskiligt. I morges paa Langebro, for at tegne et Udkast af den. Da Veiret var saa skjönt, foretoges en Tour i Formiddags med *Sanne* ad Vesterbro, hos *Kehlet*, og derefter ad Nörrebro tilbage. *Julie* havde Snue. Skrevet. Efterm: til Toldboden, og til Langebro for at se Maanen. I Akademiet." Det nævnte udkast af Langebro var begyndelsen til et maleri, som han fuldførte den 10. november 1836: "Arbeidet paa, og bleven færdig med et lidet Maleri forestillende en Maaneskinsaften, Fuldmaane. Motivet er, Langebro med nogle löbende Figurer." (s. 711). Det er et af hans mest velkendte og gådefulde billeder, han her omtaler, men hvad der foregår på billedet, forklarer han ikke yderligere.

Eckersberg fortsatte med at skrive i sin dagbog næsten helt til sin død. Da synet efterhånden begyndte at svigte, voldte det ham større

og større kvaler, og skriften bliver stadig mere utydelig. Til sidst måtte han give op, og fra den 23. maj 1853 var det en af hans døtre, der førte pennen efter faderens diktat. Det sidste notat blev gjort 19. juli, og tre dage senere døde han.

Den første, der systematisk gennemlæste Eckersbergs dagbøger, var kunsthistorikeren Philip Weilbach. Som led i den forskning, der ledte op til bogen *Maleren Eckersbergs Levned og Værker* fra 1872, benyttede han flittigt dagbøgerne til sin beretning. Han samlede alle de dagbogsnotater, der refererede til fuldførelsen af malerier, og indføjede citaterne under de enkelte værker. Han tog med andre ord det første skridt til en sikker datering af de malerier, som Eckersberg ikke selv har dateret på lærredet. Dette arbejde blev videreført godt tyve år senere af Emil Hannover, der i 1898 udsendte den grundlæggende biografi om Eckersberg, *Maleren C.W. Eckersberg. En Studie i dansk Kunsthistorie*. Han udbyggede citatsamlingen til også at omfatte notater, der angiver, hvornår Eckersberg påbegyndte de enkelte værker. Hannover opstillede i denne forbindelse en nummereret værkfortegnelse – omfattende 613 malerier – og den har siden da været den gældende referenceramme, når Eckersbergs malerier skulle katalogiseres.

Både Weilbach og Hannover havde den åbenlyse fordel, at de havde kontakt med de af Eckersbergs børn, der stadig var live, og især Hannovers bog har nærmest haft status af en definitiv monografi om kunstneren. Dette har betydet, at de originale dagbøger på Det Kongelige Bibliotek ikke havde samme tiltrækningskraft for kunsthistorikerne i de efterfølgende årtier. De fleste har i høj grad stillet sig tilfreds med Hannovers citater.

Det var først i 1947, at dagbøgerne atter blev inddraget i større omfang i forskningen, og det skete, da Henrik Bramsen udgav bogen *C.W. Eckersberg i Paris. Dagbog og breve 1810-13*. Med bogens kommentarer tog Bramsen fat på den omfattende opgave at gøre Eckersbergs kortfattede notater tilgængelige for selv de velinformerede læsere. Han videreførte dette arbejde, da han 26 år i 1973 senere sammen med forskerne ved Thorvaldsens Museum udgav kunstnerens dagbog og breve fra Rom 1813-16 i et særnummer af *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum* (en opdateret version af den romerske dagbog blev i 1983 bragt i kataloget til udstillingen *Eckersberg i Rom* på Thorvaldsens Museum). Kunstnerens rejsedagbøger har altid haft en umiddelbar tiltrækningskraft, da de jo kan belyse forfatterens møde med fremmed kunst og hans mulige inspiration derfra. Eckersbergs senere dagbøger har derimod "bare"

været fra København og det øvrige Danmark og derfor måske ikke så interessante.

I 1983 blev der imidlertid rettet op på en sådan eventuel misforståelse i forbindelse med de to Eckersberg-udstillinger på Statens Museum for Kunst i anledning af 200 året for kunstnerens fødsel. Med henblik på at aftvinge dagbøgerne andre oplysninger end dem, Hannover havde udvalgt, blev der fremskaffet to komplette fotokopierede eksemplarer af dagbøgerne fra 1816 til 1853. Under forberedelsen af udstillingerne blev inddraget en lang række oplysninger, der ikke snævert er knyttet til udførelsen af de enkelte malerier, specielt vedrørende hans arbejdsmetode og hans arbejde med sin afhandling om perspektivlære, *Linearperspektiven anvendt paa Malerkunsten*, der udkom i 1841. For at belyse hans virke som lærer lavede Hanne Jönsson i tilknytning til malerisamlingens udstilling *C. W. Eckersberg og hans elever* en fuldstændig kortlægning af alle Eckersbergs elever, både dem, der var indskrevet ved hans kurser, og dem, der i kortere eller længere perioder arbejdede og fik vejledning i hans atelier.

Hvor banalt det end kan lyde, så fik frembringelsen af de to komplette fotokopierede udgaver af dagbøger den virkning, dagbøgerne blev langt mere aktivt inddraget i forskningen i de følgende år (heldigvis uden at slide unødigt på de originale klenodier!). Nu blev de også benyttet til at belyse aspekter, der ikke vedrørte Eckersbergs egne værker. Et eksempel er Christen Købkes velkendte tegning af Eckersberg, der sidder og maler, mens Wilhelm Marstrand ser på (Den Kongelige Kobberstiksamling, Statens Museum for Kunst). Under forberedelsen af den store guldalderudstilling i Paris i 1984 blev jeg selv opmærksom på, at den hidtidige datering, 1. juli 1832, ikke var korrekt. Bag på tegningen har Købke skrevet "4. Juli 1832" og "Fiileværket". Den blev altså udført tre dage senere, og stedet var i nærheden af knivfabrikken i Rådvaad. Med den oplysning blev det muligt at belyse tegningens tilblivelse. Den 4. juli 1832 skrev Eckersberg i dagbogen: "Foretaget en Tour til Skoven – *Købke* kom med sin Vogn, han, Erling og *Marstrand* satte os paa den og kjørte til Fortunen (Kl. 7 Morgen) hvor vi opholdt os for at tegne og male, Kl 4 Efterm: derfra til Fiileværket, hvor der blev malet et Parti – siden til Dýrehaven hvor en stor Mængde Mennesker vare samlede, da Veiret var aldeles Skjønt, til Charlottenlund – og siden hiem hvor vi ankom Kl. 4. Alting var vel hiemme." (s. 507; den ellers nøjagtige Eckersberg må her have angivet et af de to sidstnævnte tidspunkter forkert). Denne udflugt var ganske typisk for de ture, Eckersberg foretog sammen med eleverne

på denne tid. Desværre er den malede studie, Eckersberg udførte, mens Købke tegnede ham, tilsyneladende forsvundet.

Også mere principielle aspekter blev påpeget. En tysk ph.d.-studerende gjorde mig således omkring 1995 opmærksom på, at Eckersberg i december 1830 noterede, at han havde fået fremskaffet et eksemplar af den tyske maler Johann Erdmann Hummels afhandling om perspektiv (s. 426). På det tidspunkt havde Eckersberg ellers fuldstændig mistet enhver kontakt med udlandets kunstliv. Men han søgte altså at holde sig orienteret, når det gjaldt hans foretrukne emne, perspektivlære.

Der er dog ingen tvivl om, at Villads Villadsens udgivelse af Eckersbergs dagbøger vil betyde et gevaldigt løft for forskningen i denne vigtige kildesamling – og i Eckersbergs kunst i det hele taget. Af flere grunde. For det første er der spørgsmålet om læsbarheden. Eckersberg skrev sine dagbøger med sirlig gotisk håndskrift, og selv om de fleste forskere nok med lidt træning har kunnet dechiffrere hans skrift, så vil udgivelsen af dagbøgerne selv sagt betyde, at langt flere forskere vil orientere sig bredt i dagbøgerne, og læsningen vil ikke længere blive koncentreret om de dage, hvor han omtaler sine egne kunstværker. Det er nu langt lettere at få et bredere indtryk af Eckersberg som menneske og af hans arbejde. Det er f.eks. meget instruktivt at kunne følge, hvordan Eckersberg dag efter dag i flere måneder kunne skrive “Malet paa det historiske Maleri” eller “Malet paa Söestykket”. Han kom ikke sovende til sine kunstneriske resultater!

For det andet har Villadsen forsynet notaterne i de femten dagbøger med kommentarer i et meget stort omfang. Bag udgivelsen ligger en indsats, der nok vil få det til at svimle for de fleste. En publikation af dette omfang plejer gerne at gennemføres af et helt team af forskere, men her er der tale om enkelt mands værk. Enhver af alle de mange mennesker, der omtales i dagbøgerne, er søgt identificeret og for det meste med held (hvilket vil sige ikke så få, for i de senere år nævnte Eckersberg hver eneste person, der han mødte i løbet af dagen). I forhold til de hidtil udgivne dagbøger fra Paris og Rom er Villadsens referencer og kommentarer langt mere omfangsrige og tilbundsående. Det er således ham, der har afklaret, hvem den ovenfor nævnte model Cadamour er.

For hvert enkelt af Eckersbergs malerier, der bliver nævnt i dagbøgerne, giver Villadsen såvel krydshenvisninger til tidligere omtale i dagbogen som en noget nær komplet oversigt over litteraturhenvisninger. Med alle disse referencer bliver publikationen den mest omfat-

tende og tilbundsgående udgivelse om Eckersberg siden Hannovers monografi fra 1898. En mere magelig udgiver havde blot nøjedes med at referere til værkfortegnelsen i netop Hannovers bog.

For mit eget vedkommende kan jeg sige, at muligheden for at læse sammenhængende i Eckersbergs dagbøger har givet mig uventede oplevelser, selv om jeg troede, at jeg kendte dagbøgerne særdeles godt. Det gælder specielt de to perioder i Eckersbergs liv, hvor han mødte alvorlig sygdom og død, i første omgang, da hans anden hustru Julie var dødsmerket af sygdom (s. 233-47), og i anden omgang, da hans tredje hustru Sanne blev syg (s. 868-93) (formodentlig kræft i begge tilfælde). I disse perioder indledte han hver dag dagbogsskriveriet med en kort redegørelse for, hvordan hans hustru havde sovet om natten, og hvordan hun havde det den pågældende morgen. Eckersberg var her – som i alle andre af livets store og små situationer – gennemgående nøgtern og usentimental. Men han fremkom dog med nogle af dagbørgernes sjældne følelsesudbrud, ikke mindst ved Julies død (s. 247). Det er meget hjerteskerende læsning! Jeg havde aldrig troet, at læsning af Eckersbergs dagbøger skulle kalde tårer frem!

Ellers er de to hustruer (og søstre) løbende til stede i dagbøgerne, mest ved omtale af deres daglige gøremål eller omtale af udflugter, ægteparret foretog sammen. Til gengæld hører man ikke meget om hans første hustru Christine, født Hyssing. Hende havde han mødt i 1807, og sammen fik de sønnen Erling året efter. Ligesom så mange andre på den tid levede de i starten papirløst sammen, og de giftede sig først i 1810 kort før Eckersbergs afrejse til Paris. Imidlertid blev hun i 1811 pågrebet og straffet for en forseelse, som vi i dag ville betragte som en bagatel. Men Eckersbergs velmenende venner hjemme i København tog i maj 1812 på hans vegne initiativ til at få ægteskabet opløst, og derefter forsvandt hun ud af hans liv. Hun var færdig i det gode selskab og mistede forældremyndigheden over deres fælles søn, og derefter hutlede hun sig vist gennem tilværelsen. Hele dette forløb omtales ikke i dagbøgerne, kun i nogle af brevene (hvoraf hans døtre efter hans død øjensynlig har tilintetgjort så mange med direkte omtale af sagen som muligt!). Efter at skilsmisseprocessen var sat i gang, kom Eckersberg kun med en enkelt bemærkning, der antyder følelser for Christine, nemlig i 1813, sandsynligvis på årsdagen for deres første møde: "Tænkte paa 18. Nov. 1807 og paa C. og E." (s. 91), altså Christine og sønnen Erling. Herefter figurerer hun kun som *Hyssing* eller blot *H*, når han foretog sine kvartalsvise indbetalinger af penge til hende.

Villadsen indleder bøgerne med en omfattende introduktion. Ud over at præsentere hovedpersonen trækker han linjerne op i den hidtidige forskning, og ikke mindst diskuterer han opfattelsen af hans kunst og specielt de indbyggede modsætninger i hans billeder set i lyset af tidens teoretiske og filosofiske strømninger og begreber som klassicisme, realisme/naturalisme over for idealisme og ikke mindst romantikkens dualisme. Villadsen lader groft sagt diskussionen ende med de nu afdøde forskere Henrik Bramsen og Erik Fischer og ved de store Eckersberg-udstillinger i anledning af 200-året for hans fødsel i 1983. Eneste udtagelse fra Villadsens egen generation er svenskeren Torsten Gunnarssons afhandling om det tidlige skandinaviske friluftsmaleri fra 1989. Det kan virke påfaldende i betragtning af, at der siden 1983 fra flere sider er ydet væsentlige forskningsbidrag om Eckersberg. Men ved at skære dér undgår Villadsen at bedømme sine jævnaldrende kolleger (og tidligere studiekammerater) og at skulle drøfte den forskning, der fandt sted på Statens Museum for Kunst, mens han selv var direktør (1985-94). Til gengæld henviser han flittigt til den nyere forskning i bøgernes lange efterskrift.

Villadsen stiller et par gange spørgsmålet om, hvor vidt Eckersberg skrev sine dagbøger med henblik på eftertiden. Altså om han regnede med, at de ville blive læst af andre end ham selv og den nærmeste familie. Villadsen ender selv med at hælde mod et ja, altså mod at Eckersberg skulle have skrevet dem i forvisning om, at det ville ske. Det tror jeg derimod ikke. Jeg tror, at Eckersberg var en mand, der fandt stor tilfredsstillelse i at registrere alle tænkelige forhold og detaljer. Men han skrev alle sine notater i så kortfattet en form, at de meget ofte ikke giver mening for udenforstående. Han forekommer grundlæggende at have været en beskeden mand, og han har næppe haft så høje tanker om sig selv og sit kald, at han har troet, at hans dagligdag havde interesse for en bredere kreds. Hvis det havde været tilfældet, havde han uden tvivl skrevet i en mere flydende prosa.

Villadsens undrer sig gentagne gange over, hvorfor ingen før ham har påtaget sig at publicere dagbøgerne uforkortet i deres fulde længde. Men ret beset giver hans egen publikation svaret: arbejdet med at afskrive og kommentere dagbøgerne må have været så enormt, at de fleste ville vige tilbage på forhånd, og kun en uforfærdet mand som Villadsen selv havde mod til ene mand at stå den meget lange distance. Udgivelsen af dagbøgerne er med andre ord en stor bedrift!

Bind to afsluttes med knap 100 tætte siders "Kommentarer til dagbøgerne", hvor Villadsen sætter dagbogsnotaterne ind i bredere sammenhænge. Han gennemgår Eckersbergs liv og virke med udgangspunkt i dagbøgerne. Her øser Villadsen af en enorm viden og fremsætter mange helt nye betragtninger om sin hovedperson, og han fremlægger rigeligt med stof til den kommende forskning om Eckersberg. I flere tilfælde benytter Villadsen kunstnerens egne opgørelser til at gøre status over væsentlige emner. Malerens omhyggelige status over den økonomiske situation ved udgangen af 1827 (s. 281f) leder således Villadsen til en minutiøs behandling af kunstnerens indtægtsforhold måned for måned i netop det år (s. 1314-17). Han får her skåret ud i pap, at maleren trods sin professorgage og de officielle bestillinger gennem hele livet kæmpede med en meget anstrengt økonomi. Også forholdet til de mange elever bliver behandlet med udgangspunkt i, hvem der omtales i dagbøgerne (den ellers så omhyggelige Villadsen kunne i denne sammenhæng med god ret have henvist til den hidtil mest grundige behandling af dette emne, Hanne Jönssons artikel fra 1983).

Men Villadsens efterskrift er i lige så høj grad en gennemgang af Eckersbergs vigtigste kunstneriske arbejder, og han diskuterer indgående de forskellige faser af hans kunst. Der er altså ikke tale om "kommentarer" i snæver forstand, og teksten har langt hen ad vejen også karakter af en kunstnerbiografi.

Imidlertid har Villadsen her i en vis forstand sat sig mellem to – eller måske endda flere – stole. Han nøjes ikke med at holde sig snævert til dagbøgerne, men søger at perspektivere Eckersbergs kunst i forhold til hans samtid. Det betyder f.eks., at hans franske lærer David præsenteres indgående og sættes i relation til de særlige forhold i Frankrig før og under revolutionen og under kejserdømmet og til de internationale strømninger i kunsten omkring 1800. En række af Davids vigtigste værker gennemgås, men uden illustrationer. For specialisten, der kender Eckersberg og hans tid indgående, er dette velkendt stof, og gennemgangen er nærmest unødvendig. Men for den forudsætningsløse læser kunne den være på sin plads – hvis altså de pågældende værker var gengivet som farveillustrationer.

Til gengæld indeholder den efterfølgende diskussion af Eckersbergs bekendtskab med H.C. Ørsted under Pariseropholdet og naturvidenskabsmandens mulige indflydelse på kunstneren mange nye oplysninger og betragtninger, og den diskussion kunne sagtens bære at blive bredt ud og blive sat mere konkret i relation til Eckersbergs kunst.

Villadsens beretning om Eckersbergs liv og kunst er grundigt funderet i den hidtidige forskning om kunstneren. Den er ikke tænkt som en populært anlagt præsentation af Eckersberg – sådan som det var tilfældet med den bog, Peter Michael Hornung og jeg selv udgav i 2005. Ingen af de hidtidige publikationer, der omfatter hele Eckersbergs liv, er forsynet med tilnærmelsesvist samme mængde referencer, og med sine mange fodnoter vil Villadsens efterskrift uden tvivl udgøre et glimrende udgangspunkt for de forskere, der står foran at skulle dykke ned i Eckersbergs kunst. Villadsens tekst fortjener en større læserskare, end den sandsynligvis vil få i sin nuværende form, hvor den nærmest er gemt væk bag selve dagbøgerne, og i og for sig kunne dette afsnit være udgivet som en særskilt – velillustreret – publikation, der kunne fungere som supplement til dagbøgerne, men også stå alene. Litteraturen om Eckersberg er ikke mere omfattende, end at der sagtens havde været plads til en endnu biografi om ham.

Men Villadsens kommentarer skal såmænd nok få sine læsere, alene af den grund, at udgivelsen af Eckersbergs dagbøger er en milepæl i litteraturen om guldalderen, og at dagbøgerne fremover vil indtage en endnu mere central rolle i forskningen i periodens billedkunst.

Kasper Monrad

